
Studije sukoba

Izvorni znanstveni članak
355.01(497.1)"1991/1995"
Primljeno: 2. rujna 2004.

**Teorija nadmoći i rat na teritoriju bivše Jugoslavije
(1991.–1995.)**

MILJENKO ANTIĆ*

Sažetak

Ovaj rad istražuje koja od suprotstavljenih teorija – teorija o ravnoteži snaga ili teorija nadmoći – bolje objašnjava rat na prostoru bivše Jugoslavije. Osnovni zaključak je da je vojna nadmoć Srbije stimulirala agresiju na Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Obratno, relativna ravnoteža snaga, koja je postignuta 1995., pridonijela je prekidu rata i omogućila potpisivanje Daytonskoga mirovnoga sporazuma. Zbog toga ovaj članak zaključuje da je rat na prostoru bivše Jugoslavije još jedan dokaz u prilog klasičnoj teoriji o ravnoteži snaga te da teorija nadmoći ne može objasniti ni izbijanje ni završetak toga rata. Osim toga, ovaj članak pobija u svijetu dominantnu predodžbu po kojoj je rat na prostoru bivše Jugoslavije bio građanski rat zasnovan na međuetničkoj mržnji. Nasuprot tomu, ovaj članak dokazuje da je taj rat bio ponajprije međudržavni rat zasnovan na racionalnim kalkulacijama dominantnih aktera.

Ključne riječi: ravnoteža snaga, nadmoć, građanski rat, međudržavni sukob, Jugoslavija

Britons need not become concerned because of a quarrel in a faraway country between people of whom we know nothing.

Neville Chamberlain, 2. rujna 1938.

Uvod

Postoje dvije suprotstavljene teorije o međunarodnim odnosima u pogledu utjecaja ravnoteže snaga na vjerojatnost izbivanja rata. Na osnovi teorije o ravnoteži snaga (*balance of power theory*) nadmoć povećava vjerojatnost izbivanja rata. Nasuprot tomu,

* *Miljenko Antić*, doktor politologije i viši asistent Građevinskog fakulteta u Zagrebu na predmetu Sociologija rada.

teorija nadmoći (*power preponderance theory*) tvrdi da nadmoć povećava vjerojatnost mira. Ovaj članak istražuje koja od tih dviju suprotstavljenih teorija bolje objašnjava izbijanje rata na prostoru bivše Jugoslavije. Prvi dio članka izlaže teoriju nadmoći. Drugi dio prezentira temeljne povijesne činjenice o ratu na prostoru bivše Jugoslavije. Treći dio ispituje može li teorija nadmoći objasniti izbijanje toga rata. Na kraju, glavni dio članka dokazuje da događaji u Jugoslaviji potvrđuju teoriju o ravnoteži snaga kao čimbeniku mira i pobijaju teoriju nadmoći. Neovisna varijabla u istraživanju jest vojna moć, jer, prema Wrightu (1964.: 121), “iako ‘politička moć’ uključuje, u širem značenju, pravne, kulturne i psihološke čimbenike, sa stajališta teorije ravnoteže snaga, politička se moć najčešće poistovjećuje s postojećom i potencijalnom vojnom moći”.

Teorija nadmoći

Prema teoriji nadmoći, mir je najbolje osiguran kad jedna država ima veliku relativnu nadmoć. U tom se slučaju slabije države neće usuditi suprotstavljati nadmoćnoj državi, a nadmoćna država neće imati potrebu upotrebljavati silu jer će se slabije države prilagoditi zahtjevima nadmoćne države.

Izvorno, teorija nadmoći je pokušavala objasniti ponašanje velikih sila i uzroke njihovih međusobnih ratova. Lemke i Kugler tvrde (1996.: 8), “mir se održava toliko dugo dok dominantna država ostaje nadmoćna nad ostalim državama u međunarodnom sistemu... jer slabi slušaju jake uz vrlo mali broj iznimaka.” Nasuprot tomu, vjerojatnost rata najveća je kod ravnoteže snaga jer tada “obje strane vide mogućnost za pobjedu u ratu” (Geller/Singer, 1998.: 69). Sukladno tome, promjena odnosa moći u smjeru veće ravnoteže moći povećava vjerojatnost izbijanja rata.

Teorija nadmoći često je povezana s teorijom o hegemonističkoj stabilnosti prema kojoj dominantna država uspostavlja “pravila igre” u međunarodnim odnosima.¹ Ta pravila koriste ponajprije interesima hegemonističke države.² Ostale države poštuju pravila jer nisu dovoljno moćne da bi mijenjale ta pravila. Međutim, kad neka država uspostavi ravnotežu snaga s hegemonom, velika je vjerojatnost da će izbiti rat jer “pobjeda i poraz ponovno uspostavljaju jasnu hijerarhiju u skladu s novom raspodjelom moći” (Lemke/Kugler, 1996.: 9). Vjerojatnije je da će nova velesila izazvati rat jer nije zadovoljna postojećim uređenjem međunarodnih odnosa. Međutim, i hegemon može potaknuti preventivni rat kako bi sebi osigurao dominantnu poziciju.

U posljednje se vrijeme teorija nadmoći počela koristiti i za analizu lokalnih ratova. Na primjer, Lemke i Werner (1996.: 237-8) tvrde da se vjerojatnost rata između lokalnih suparnika također znatno povećava kad se postigne ravnoteža snaga. Svaka od tih lokalnih hijerarhija funkcionira kao minijaturni međunarodni sistem. Kad lokalni suparnik, koji želi promijeniti *status quo*, postigne ravnotežu moći s dominantnom državom u regiji, velika je vjerojatnost da će izbiti sukob. Članovi lokalnih hijerarhija sukobljavaju

¹ Vidi, na primjer, Organski 1968., Keohane 1984. i Gilpin 1981.

² Primjeri hegemonu su Velika Britanija u 19. stoljeću i SAD nakon hladnoga rata.

se za kontrolu lokalnih odnosa onako kako se glavne sile sukobljavaju u vezi s održavanjem *status quo* na globalnoj razini.

Na temelju analize azijskih dijada Weede (1976.: 395) tvrdi da “samo velika nadmoć bitno smanjuje rizik rata”. Garnhamova (1976.) i Lemkeova (1996.) analiza lokalnih ratova također potvrđuje teoriju nadmoći. Općenito govoreći, s iznimkom Siversona i Tennefossa (1984.) i Raslera i Thompsona (1994.), empirijske analize uglavnom potvrđuju teoriju nadmoći i pobijaju teoriju ravnoteže snaga.³ Zbog toga ovaj članak analizira pitanje je li rat na prostoru bivše Jugoslavije još jedna potvrda teorije nadmoći.

Povijesne činjenice o ratu na teritoriju bivše Jugoslavije

Prije nego što se provjeri teorija nadmoći na primjeru rata na prostoru Jugoslavije, potrebno je odgovoriti na jedno bitno pitanje – je li rat na prostoru bivše Jugoslavije bio međurazvni ili građanski rat? To je pitanje ovdje važno zato što je teorija nadmoći usmjerena na međudržavne ratove.⁴ Da bi se odgovorilo na gore postavljeno pitanje, ovaj članak navodi osnovne činjenice o ratu na prostoru bivše Jugoslavije.

U svijetu je popularna percepcija da je rat na prostoru bivše Jugoslavije bio građanski rat zasnovan na međunacionalnoj mržnji.⁵ Međutim, tijekom povijesti, sukobi između naroda bivše Jugoslavije nisu bili brojniji od sukoba među ostalim europskim narodima. Tako Hrvati i Slovenci nisu nikad međusobno ratovali, a Srbi i Hrvati nisu međusobno ratovali sve do izbijanja Prvoga svjetskoga rata kad su Hrvati (i prečanski Srbi) bili mobilizirani u austro-ugarsku vojsku. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata Josip Broz Tito vodio je najsnažniji pokret otpora u okupiranom dijelu Europe, a taj je pokret uključivao pripadnike svih naroda s područja bivše Jugoslavije. Osim toga, od 1946. do 1989. godine nije bilo vojnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije.⁶

Kad je Gorbačov preuzeo vlast u SSSR-u, počeo je proces demokratizacije Istočne Europe. Političke elite u tim su državama prihvatile slobodne izbore i samoopredjeljenje naroda kao temeljne principe za transformaciju svojih država iz komunističkih diktatura u demokracije. Bjelorusija, Bugarska, Čehoslovačka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Moldavija, Rumunjska i Ukrajina održale su 1990. godine svoje prve demokratske parlamentarne izbore.⁷ Poražene komunističke stranke prihvatile su rezultate izbora i mirno

³ Najopsežnija kolekcija članaka koji potvrđuju teoriju nadmoći može se pronaći u Kugler/Lemke 1996. Vidi također Blainey 1973., Mihalka 1976., Mandel 1980., Moul 1988. i Kim 1991.

⁴ U posljednje vrijeme neki su autori pokušali analizirati građanske ratove koristeći teorije o međunarodnim odnosima (vidi, na primjer, Licklider 1993., osobito Wagnerov članak). Zbog toga bi bilo korisno istražiti primjenjivost teorije nadmoći na analizu građanskih ratova. Međutim, u ovom se članku iznosi teza da je rat na prostoru bivše Jugoslavije ponajprije bio međudržavni rat.

⁵ Vidi, na primjer, Huntington 1996., pogotovo stranice 269-72, i Woodward 1995.

⁶ Međutim, treba spomenuti da je postojala snažna represija nad albanskim stanovništvom Kosova tijekom pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća. Usto je postojala prijetnja uporabe vojne sile protiv hrvatskoga rukovodstva 1971. godine.

⁷ Vidi Nohlen i Kasapović 1996.: 52-5 i 84, i Lijphart 1992.

predale vlast pobjednicima. Sovjetski Savez je povukao vojsku iz Istočne Europe. Osim toga, Rusija je prihvatila neovisnost i nepovredivost granica četrnaest država bivšega SSSR-a, unatoč postojanju mnogobrojne ruske nacionalne manjine u većini tih država.

Četiri od šest republika bivše Jugoslavije slijedile su isti put. Komunističke stranke su 1990. godine u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji organizirale poštene izbore. U Makedoniji je pobijedila koalicija dviju ljevičarskih stranaka. U Hrvatskoj, Sloveniji te Bosni i Hercegovini pobjedu na izborima odnijele su opozicijske stranke. Komunističke stranke u tim republikama, koje su u međuvremenu promijenile imena i programe, prihvatile su izborne rezultate i predale vlast pobjednicima na izborima. Međutim, politički procesi u Srbiji krenuli su drugim smjerom. Srpska akademija nauka i umetnosti objavila je 1986. godine *Memorandum* kojim je otvoreno tražila uspostavu Velike Srbije. “Uspostavljanje punog nacionalnog i kulturnog integriteta srpskog naroda nezavisno od toga u kojoj se republici ili pokrajini nalazio, njegovo je istorijsko i demokratsko pravo” (citirano u Čović, 1991.: 297). Bilo je očito da se taj program može ostvariti samo okupacijom teritorija drugih republika. Vodeći srpski intelektualci, koji su napisali *Memorandum*, ubrzo su postali utjecajni političari. Srpski predsjednik Stambolić (1987.: 218-9) kritizirao je *Memorandum* riječima: “Memorandum nije nov. Stara je to šovinistička briga za sudbinu srpstva ... Memorandum bi se mirne savesti (...) mogao nazvati ‘In memeoriam’ za Jugoslaviju.” Stambolić je smijenjen 1987. godine, nakon čega je Milošević, predsjednik Saveza komunista Srbije, postao vodeći političar u Srbiji. Tijekom cijele svoje političke karijere, do 2000. godine, Milošević je pokušavao provesti osnovnu ideju *Memoranduma* – Veliku Srbiju.

Nakon što je uspostavio punu kontrolu nad srpskim političkim institucijama, Miloševićev su sljedeći cilj bile dvije autonomne pokrajine – Kosovo i Vojvodina. Iako su te dvije pokrajine bile u sastavu Srbije, imale su relativno snažnu autonomiju zbog povijesnih razloga (Vojvodina), te zbog etničkog sastava (1991. godine 93% populacije na Kosovu bili su Albanci).⁸ Miloševićevi pristaše organizirali su demonstracije u Vojvodini kojima su prisilili vojvođansko rukovodstvo na ostavku. Kad su Albanci na Kosovu organizirali demonstracije protiv Miloševića i u znak potpore autonomiji Kosova, Milošević je, uz suradnju s vojnim rukovodstvom, nametnuo uvođenje izvanrednoga stanja na Kosovu. Srpske su vlasti 1989. godine raspustile legitimni Kosovski parlament, što je bio slučaj bez presedana u novijoj europskoj povijesti. Jugoslavenske su vlasti uvele, pod srpskim pritiskom, vojnu okupaciju i sistem aparthejda što je podrazumijevalo oduzimanje albanske imovine, nasilne progone, masovna otpuštanja s posla, zatvaranja zbog političkih razloga, te politička ubojstva. Srpske su vlasti ohrabrivale nasilje nad civilima (uključujući pljačke, silovanja i ubojstva) od strane neregularnih srpskih postrojbi na Kosovu. Srbija je otvoreno pokazivala namjeru da “etnički očisti” Kosovo od Albanaca (Cohen, 1996.: 37).

Sva ovlaštenja Skupštine Kosova prenesena su na Skupštinu Srbije, uključujući i izbor kosovskoga predstavnika u Predsjedništvu Jugoslavije. Tako je Srbija postala jedina republika koja je imala tri predstavnika u vrhovnom zapovjedništvu oružanih snaga – Predsjedništvu Jugoslavije.

⁸ Vidi Meštrović (1996.: 37).

Nakon što su okupirali Kosovo i ukinuli autonomiju Vojvodine, Milošević i srpsko rukovodstvo usmjerili su se na nove ciljeve – Hrvatsku i Sloveniju. Bilo je očito da Srbija bez uporabe sile neće moći uspostaviti kontrolu nad tim dvjema republikama. Zbog toga je Milošević uspostavio savez s vojnim rukovodstvom. Vojska je prihvatila savezništvo s Miloševićem zbog nacionalnih, političkih, ideoloških i ekonomskih razloga. Nacionalno, Srbi su dominirali u JNA. Godine 1991., 70% armijskih profesionalaca bili su Srbi i Crnogorci,⁹ iako je udio tih dvaju naroda u stanovništvu bivše Jugoslavije bio samo 38% (Woodward, 1995.: 32). Postotak viših časnika koji su bili Srbi i Crnogorci bio je još više nerazmjernan (Goldstein, 1999.: 223). Srpski su generali u većini podupirali projekt Velike Srbije. Tako je Života Panić, general koji je vodio napad JNA na Vukovar i koji je kasnije postao načelnikom generalštaba Vojske Jugoslavije, otvoreno izjavio da je njegov cilj boriti se za “legitimni cilj svih Srba da žive u jednoj državi” (*Epoha*, 17. prosinca 1991.).

Politički, JNA je imala vrlo snažan utjecaj u vrijeme komunističke diktature. Na primjer, vladajuća stranka, Savez komunista Jugoslavije, sastojala se od predstavnika republika i pokrajina te od predstavnika JNA. Drugim riječima, pozicija JNA bila je izjednačena s pozicijom republika. Osim toga, JNA je imala svoje predstavnike u republičkim parlamentima. Usto, JNA je bila zasnovana na komunističkoj ideologiji. Članstvo u SKJ-u bio je preduvjet za vojnu karijeru. Ideološki profil JNA možda je najbolje došao do izražaja u Manifestu saveznog Savjeta za narodnu obranu (*de facto* proglas Generalštaba JNA), koji je objavljen u ožujku 1991., nekoliko mjeseci prije napada na Hrvatsku i Sloveniju: “Soveti su počeli shvaćati da put koji su izabrali ne vodi do uspješnih reformi nego do katastrofe. Snage koje se bore za očuvanje sovjetske države i njenih institucija su narasle i ojačale. Ovih dana one poduzimaju odlučne mere da spreče separatističke tendencije u pojedinim delovima zemlje. Sovetska armija je također mobilizovana. Niti u Jugoslaviji socijalizam još nije gotov niti bačen na kolena. Jugoslavija je uspela izdržati, iako sa visokom cenom, prve napade i valove antikomunističke histerije. Očuvana je realna perspektiva održanja države kao federativne i socijalističke zajednice” (citirano u Magaš, 1993.: 271).

Načelnik Generalštaba JNA bio je jezgrovitiji: “Ja sam bio komunist, ja sam komunist i bit ću komunist dok ne umrem” (Zimmermann, 1996.: 100).

Budući da su komunističke stranke pobijedile na izborima samo u Srbiji i Crnoj Gori, ideološki i nacionalni razlozi proizveli su politički savez između Miloševića i JNA. JNA je prihvatila Miloševića kao svoga vođu, ali nije nikad prihvatila rezultate demokratskih izbora tamo gdje su komunisti bili poraženi. “Opisujući hrvatske dužnosnike, generali su odbijali prihvatiti rezultate izbora; predsjednika Hrvatske, Tuđmana, oslovljavali su kao ‘takozvanog predsjednika’” (Zimmermann, 1996.: 85-6). Ukratko, od jeseni 1990., kako izvještava veleposlanik SAD-a u Jugoslaviji Zimmermann (1996.: 91), “Milošević i JNA bili su bliski saveznici.”

⁹ Početkom devedesetih crnogorsko rukovodstvo je podržavalo Miloševića. Međutim, kasnije čak je i crnogorsko rukovodstvo došlo u sukob s Miloševićem, tako da se može očekivati kako će se i Crna Gora odvojiti od Srbije.

Jugoslavenski ustavni sistem konačno je bio razoren u svibnju 1991. godine. Prema Ustavu, predsjednik Predsjedništva Jugoslavije imao je mandat od jedne godine. Od svibnja 1990. do svibnja 1991. godine predsjednik Predsjedništva Jugoslavije bio je srpski predstavnik Borislav Jović. Dana 15. svibnja 1991. godine hrvatski predstavnik je trebao preuzeti položaj predsjednika Predsjedništva. Četiri od šest republika poštovale su Ustav i prihvale Mesića za predsjednika. Međutim, srpski i crnogorski predstavnici nisu poštovali Ustav. Kako je na temelju prethodnog nepoštovanja Ustava Srbija bila jedina republika s tri predstavnika u Predsjedništvu, rezultat glasovanja je bio četiri prema četiri. Treba naglasiti da je samo glasovanje bilo kršenje Ustava jer je prema slovu Ustava hrvatski dužnosnik trebao preuzeti dužnost po automatizmu. Srpsko odbijanje da prihvati Mesića za predsjednika Predsjedništva bio je konačni udar na ustavno uređenje Jugoslavije.

Sljedećih mjeseci četiri su republike organizirale referendum o neovisnosti. U Hrvatskoj je 88,2% građana poduprlo neovisnost, u Sloveniji 86% (Cohen, 1996.: 47, bilješka 19), u Makedoniji 74% te u Bosni i Hercegovini 63% (Woodward, 1995.: 218). Navedeni podatci ne pokazuju samo da je velika većina stanovništva u navedenim četirima republikama podupirala neovisnost, nego da je većina stanovništva Jugoslavije bila za disoluciju te države.

Proglašenje neovisnosti nije bilo samo legitimno nego i legalno. Republike su se odvojile na temelju procedura koje su bile navedene u republičkim ustavima i zakonima. Osim toga, odvajanje je bilo i u skladu s Ustavom Jugoslavije. Prvi članak osnovnih načela tog Ustava izričito navodi “prava svakog naroda na samopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje.” Badinterova komisija, formirana od strane Europske unije, te sastavljena od pet sudaca ustavnih sudova zapadnoeuropskih zemalja, potvrdila je da Ustav Jugoslavije dopušta pravo na otcjepljenje (Mesić, 1994.: 315). Slovenija i Hrvatska proglasile su, na temelju rezultata referenduma, svoju neovisnost 25. lipnja 1991. godine. Sljedeći dan JNA je napala Sloveniju. U Hrvatskoj su prvi sukobi počeli još u travnju 1991., dok su vojne operacije velikih razmjera počele u rujnu 1991. godine.

Dakle, što možemo zaključiti iz ovoga kratkog povijesnog pregleda? Je li rat na prostoru bivše Jugoslavije bio građanski ili međudržavni rat?

Nema sumnje da je taj rat imao neka obilježja građanskoga rata. Veliki dio srpske populacije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini podupirao je projekt Velike Srbije i pobunio se protiv neovisnosti tih dviju republika (država). Sukob između pobunjene srpske populacije i središnje vlasti u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini imao je zbog toga neka obilježja građanskoga rata. Osim toga, ni Hrvatska niti Slovenija nisu bile međunarodno priznate države prije izbijanja sukoba.¹⁰ Stoga bi sukob između JNA, s jedne strane, te slovenske i hrvatske vojske s druge strane, također mogao imati obilježja građanskoga rata.

Međutim, kako navodi Srđa Popović (velika slova i kurzivi u izvorniku), “priznanjem od drugih subjekata međunarodnog prava ne uspostavlja se državnost, već se prihvata jedna VEĆ POSTOJEĆA pravna činjenica (na to upućuje i sama reč ‘priznanje’)

¹⁰ Rat u Bosni i Hercegovini počeo je nakon međunarodnoga priznanja te države.

koja priznanju PRETHODI. To priznanje deluje, dakle, *ex tunc, odnosno unazad* od dana nastanka države” (*Feral Tribune*, 21. svibnja 2004.). Gornja analiza pokazuje da su sve tri države koje su iskusile oružani sukob na svom teritoriju u razdoblju od 1991. do 1995. (Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina) proglasile svoju suverenost prije izbijanja rata. Sve su te države proglasile neovisnost na temelju rezultata referenduma na kojima je velika većina stanovništva glasala za neovisnost, a rukovodstva tih država imala su izbornu legitimaciju.

Međutim, manje je poznato da je Srbija također proglasila neovisnost svojim Ustavom od 28. rujna 1990., dakle godinu dana prije proglašenja neovisnosti Hrvatske i Slovenije. Prema članku 72. toga Ustava “Republika Srbija uređuje i obezbeđuje: suverenost, nezavisnost i teritorijalnu celokupnost Republike Srbije i njen međunarodni položaj i odnose s drugim državama i međunarodnim organizacijama ... (te) odbranu i bezbednost Republike Srbije.” Prema članku 83., “oružanim snagama u miru i u ratu rukovodi predsednik Republike Srbije.” Stoga zaključuje Popović, “međunarodni karakter sukoba proizlazi već iz činjenice postojanja suverene i nezavisne Srbije i to od samog početka sukoba.” Ne samo ustavnopravno, nego i konkretnim potezima Srbija ostvaruje svoju neovisnost. “Srbija donosi zakone iz nadležnosti nekadašnje federacije kojim uređuje sopstvenu kreditnu i monetarnu politiku, sopstvenu politiku kontrole cena, uvodi dažbine na robu iz inostranstva, (i nekadašnjih republika SFRJ), naplaćuje sopstvene carine itd. i ukida niz zakona kojima je svrha provođenje nekadašnjeg saveznog zakonodavstva.”

Unatoč proglašenju neovisnosti, Srbija nastoji staviti pod svoju kontrolu sve savezne institucije. Pritom je bila najuspješnija, zbog prethodno navedenih razloga, u uspostavljanju kontrole nad JNA. U svojoj briljantnoj analizi, Popović navodi da je to omogućeno “zaverom između srpskog političkog vrha i vrha JNA, po kojoj će JNA očistiti svoje redove od nesrba, staviti se na raspolaganje srpskom rukovodstvu i za uzvrat biti plaćana i izdržavana od Srbije (novcem pokradenim iz savezne kase) ... Upravo u strahu od ove batine ostale bivše republike morale su tolerisati ovaj nonsens i slati svoje predstavnike u “Predsedništvo” takozvane “SFRJ” još čitavih godinu dana, do kraja 1991. godine, faktički pristajući da NEZAVISNA Srbija preko “Predsedništva” i dalje vrši vlast nad “teritorijom SFRJ,” to jest, njihovim republikama.

Činjenica da je dio srpske populacije podigao oružanu pobunu protiv Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine svakako daje tom ratu određena obilježja građanskoga rata. Međutim, činjenica da je veliki dio njemačke i talijanske nacionalne manjine podržao 1941. godine agresiju na Jugoslaviju ne poništava međudržavni karakter te agresije. Isto tako potpora dijela srpskog pučanstva – koje je 1991. godine sačinjavalo 11% stanovništva Hrvatske i 31% stanovništva Bosne i Hercegovine¹¹ – projektu Velike Srbije ne poništava međudržavni karakter toga sukoba. Uostalom, bez vojnoga angažmana Srbije taj projekt ionako ne bi bio moguć.

Gornja analiza pokazuje da je rat na prostoru bivše Jugoslavije bio ponajprije međudržavni sukob. Stoga je moguće provjeriti validnost teorije nadmoći i teorije ravnoteže

¹¹ Zanimljivo je spomenuti da u samoj Srbiji, prema popisu iz 1981. godine, čak 33,6% stanovništva su bili nesrbi.

snage analizom toga rata.¹² Ako teorija nadmoći ima univerzalnu primjenu, rat na prostoru bivše Jugoslavije trebao je biti, barem djelomično, posljedica promjene odnosa snaga u smjeru veće ravnoteže snaga. Ako je teorija nadmoći vjerodostojna, onda je uspostavljanje relativne vojne ravnoteže trebalo prethoditi početku rata. Isto tako, uspostava vojne nadmoći jedne od zaraćenih snaga trebala je prethoditi uspostavi mira na tom području. Stoga će iduća poglavlja analizirati odnos snaga u trenutku izbijanja rata, te u trenutku uspostavljanja mira.

Vojna nadmoć i početak rata

Brojni su faktori koji su pridonijeli izbijanju oružanih sukoba na teritoriju bivše Jugoslavije. Uostalom, teško je pronaći ijedan rat koji nije imao mnoštvo uzroka. Zbog toga čak i autori koji podupiru teoriju nadmoći navode da je ravnoteža snaga samo jedan od faktora koji uzrokuju izbijanje rata. Na primjer, prema Vasquezu (1996.: 53), “promjena odnosa moći ne može se tretirati kao dovoljan niti kao nužan preduvjet, nego kao jedan od čimbenika koji povećava vjerojatnost rata u prisutnosti drugih čimbenika. Promjena odnosa snaga postaje opasna ako postoje ozbiljni teritorijalni sporovi.”¹³ Slično, sukobi oko teritorija, nacionalizam, religijske razlike, povijesna iskustva i mnogi drugi čimbenici pridonijeli su izbijanju rata na teritoriju bivše Jugoslavije. Međutim, opseg ovog članka ne dopušta analizu svih tih čimbenika. Ovaj članak samo nastoji dokazati da je vojna nadmoć Srbije bila važan čimbenik koje je pridonio izbijanju rata, što negira teoriju nadmoći i afirmira osnovne pretpostavke teorije o ravnoteži snaga kao čimbeniku mira.

Uoči izbijanja rata na prostoru Jugoslavije Srbija je uspjela znatno promijeniti odnos vojne moći u svoju korist. Ta se promjena dogodila na četirima razinama. Najprije, Srbija je povećala broj glasova u vrhovnoj komandi – Predsjedništvu Jugoslavije. Drugo, Savezni sekretar za narodnu odbranu (ministar obrane) i Načelnik generalštaba postali su bliski saveznici predsjednika Srbije te su tijekom rata slušali njegova naređenja. Treće, JNA je pročišćena od generala i časnika koji nisu bili Srbi ili Crnogorci.¹⁴ Četvrto, Teritorijalna obrana, koja je po Ustavu bila pod kontrolom republika, razoružana je (osim teritorijalnih obrana Srbije i Crne Gore). Osim toga, embargo na uvoz oružja, nametnut od strane UN, zamrznuo je uspostavljenju vojnu nadmoć Srbije.

¹² Čak i da je rat na prostoru bivše Jugoslavije bio čisti građanski rat, bilo bi razloga da se validnost teorije nadmoći i teorije ravnoteže provjeravaju na tom ratu, jer kako navodi David (1997.: 557): “Kad centralna vlast propadne, međunarodni sistem se replicira unutar te države. Grupe unutar države tada se počinju ponašati kao što se ponašaju države u međunarodnom sistemu.”

¹³ U svom intervjuu *Ninu*, 4. prosinca 1991., Milošević je priznao teritorijalnu dimenziju sukoba. “Mi moramo imati jedinstvo u Srbiji ako želimo da Srbija – koja je najjača i ima najviše stanovnika – diktira buduće događaje. *Granice su osnovni problem. A najjači diktira granice, ne najslabiji*” (kurziv M.A.). Ova Miloševićeva izreka još je jedan dokaz da je rat na prostoru Jugoslavije bio međudržavni rat jer je sukob oko granica primarna karakteristika međunarodnoga, a ne građanskoga rata.

¹⁴ Bilo je nekoliko iznimaka od toga pravila. Na primjer, Slovenac Stane Brovet, viceadmiral, zadržao je svoju poziciju u Beogradu.

Već je objašnjeno kako je Srbija uspjela postići da jedina ima tri glasa u Predsjedništvu Jugoslavije. Također, objašnjeno je zašto su ključne osobe u JNA podupirale predsjednika Srbije Miloševića. Međutim, generali i časnici koji nisu bili Srbi i Crnogorci, generalno govoreći, nisu bili uz Miloševića. Zbog toga, da bi uspostavili punu kontrolu nad JNA, te da bi transformirali JNA u srpsku armiju, Milošević i JNA su počeli čistiti JNA od nesrpskih kadrova. Kako navodi Martin Špegelj (2001.: 21-2), hrvatski general¹⁵: U vrijeme kad sam ja bio zapovjednik 5. armije, više od 50% njenih zapovjednih mjesta bilo je popunjeno hrvatskim generalima i višim časnicima. Uoči rata, međutim, zapovjednik Sjeverozapadnog bojišta postaje general Života Avramović, koji dolazi s neke posve sporedne funkcije, meni tada osobno nepoznat, osim što sam znao da je Srbin s juga Srbije. Načelnik štaba postaje general Dobrašin Prašćević iz Crne Gore, zamjenik zapovjednika vojišta poznati je Andrija Rašeta, a zapovjednici korpusa postaju Vladimir Trifunović, Dušan Uzelac, Mićo Delić, Milan Popović, Marijan Čad ... Špiro Niković ... Dakle, samo jedan Slovenac (Čad), ni jedan Hrvat i ni jedan – osim Rašete, koji je podrijetlom iz Like – rođen na teritoriju Hrvatske ili Slovenije.

Dotadni korak, koji je uspostavio snažnu srpsku vojnu nadmoć, bio je razoružanje teritorijalne obrane svih republika osim Srbije i Crne Gore. Teritorijalna obrana (TO) je bila, sukladno Ustavu, pod kontrolom republika. Zbog toga je TO mogla – iako je imala puno slabije naoružanje nego JNA – biti institucija koja je mogla uspostaviti minimalnu ravnotežu snaga. Na primjer, TO Hrvatske imala je, prije razoružanja, otprilike 200.000 komada pješačkog naoružanja, 1.400 minobacača različitog kalibra, 10.000 ručnih bacača, 10.000 komada različitoga artiljerijskog oružja, 8.000 protuavionskih topova i 500 protuoklopnih raketnih sustava.¹⁶ Nakon razoružanja TO, Hrvatska je kontrolirala samo 9.000 komada oružja različitog kalibra što je bilo samo 3-4% naoružanja TO Hrvatske. Jovan Divjak¹⁷ navodi da je JNA uzela doslovno sve naoružanje TO Bosne i Hercegovine. Samo je Slovenija uspjela sačuvati otprilike 30% naoružanja i opreme TO (Divjak i Špegelj [rasprava] u Magaš i Žanić, 2001.: 98-9). Kasnije su Slovenija i Hrvatska kupile određenu količinu lakog oružja na svjetskom tržištu. Međutim, ta kupnja nije mogla znatnije promijeniti vojnu neravnotežu u korist Srbije.

Usto je Rezolucija 713 Vijeća sigurnosti 25. rujna 1991. uvela embargo na izvoz oružja u Jugoslaviju. Sjedinjene Američke Države su već prije, 11. srpnja 1991., unilateralno uvele embargo na izvoz oružja. Srbija je snažno poduprla embargo, zato što je ta mjera bila izravno u njezinu interesu. Negativan efekt embarga na oružje priznao je i Kofi Annan, današnji Glavni tajnik UN-a. "Taj je embargo samo zamrznuo vojnu ravnotežu u bivšoj Jugoslaviji. Ostavio je Srbe u poziciji velike vojne nadmoći i efektivno

¹⁵ Špegelj je 1990. godine postao ministrom obrane Republike Hrvatske.

¹⁶ Kasnije je JNA podijelila to naoružanje Srbima u Hrvatskoj koji su se pobunili protiv hrvatskih vlasti. Kako navodi Kadijević (1993.: 94), "teritorijalnu odbranu srpskih delova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (smo) upotrebili u dejstvima zajedno sa JNA".

¹⁷ Jovan Divjak je bio zapovjednik u TO BiH. Kasnije, tokom rata, pridružio se Armiji BiH.

oduzeo Republici Bosni i Hercegovini Poveljom UN zajamčeno pravo na samoobranu” (citiran u Simms, 2001.: 75).¹⁸

Preduvjet za uspješno vođenje rata jest vojna superiornost. Drugi je preduvjet novac. Milošević je još jednom našao jednostavno rješenje. “Početkom 1991., zahvaljujući Miloševićevim manipulacijama, Srbija je uzela dvije milijarde dolara iz primarne emisije Narodne banke Jugoslavije. Istodobno, Srbija je izvršila rekviziciju većine hrvatskih i slovenskih poduzeća” (Goldstein, 1999.: 209). Osim toga, JNA je prodala, neposredno prije američke intervencije u Kuvajtu, vojnu opremu Iraku, kršeći embargo UN-a (Zimmermann, 1996.: 88).

Da rezimiramo, Srbija je uoči rata uspostavila snažnu vojnu premoć na prostoru Jugoslavije. Srpski predsjednik Milošević kontrolirao je JNA i TO Srbije i Crne Gore. Uz to, gotovo cjelokupno naoružanje TO Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Makedonije, te 70% naoružanja TO Slovenije bilo je pod kontrolom JNA, što je praktično značilo da je bilo pod kontrolom Srbije. Sljedeći podatci oslikavaju stupanj vojne neravnoteže. Kontrolirajući JNA, Srbija je imala pod svojom kontrolom vojsku s 3,5 milijuna komada modernoga pješadijskog naoružanja, 3.500 tenkova, 3.760 oklopnih transportera, 11.000 komada artiljerijskog naoružanja (100 mm i većeg), 455 borbenih aviona i kompletnu ratnu mornaricu (Žunec i Špegelj [rasprava] u Magaš i Žanić, 2001.: 111 i 320). Nasuprot tomu Hrvatska, BiH, Slovenija i Makedonija pod svojom kontrolom nisu imale nijedan tenk ni borbeni avion. Zbog toga su gotovo svi vojni stručnjaci očekivali brzu vojnu pobjedu JNA, što bi zapravo značilo vojnu pobjedu Srbije. Na primjer, kako navodi Ruggie (1996.: 97), “vojska SAD-a je očekivala da će prosrpski orijentirana JNA, za koju su smatrali da se ubraja među najmoćnije u Europi, postići brzu i odlučnu vojnu pobjedu”. Slično navodi Anton Tus (2001.: 52), načelnik Glavnoga stožera hrvatske vojske: “U to doba posjetio me jedan visoko rangirani zapadni general na službi u NATO-u, kojega sam otprije poznavao. Susreli smo se u Zagrebu 7. listopada, pa mi je rekao kako NATO procjenjuje da nećemo izdržati više od dva tjedna ... Nakon nekoliko mjeseci opet smo se susreli. Priznao mi je kako nisu mogli vjerovati da ćemo izdržati. Sama JNA bila je planirala operaciju završiti za 20 dana.”

Prema teoriji nadmoći rat se u bivšoj Jugoslaviji nije smio dogoditi. Vojna premoć Srbije bila je tako izrazita da se Hrvatska, BiH, pa čak ni Slovenija nisu smjele usuditi suprotstaviti Srbiji, a Srbija nije trebala imati razloga upotrebljavati silu jer su se slabiji suparnici trebali pokoriti srpskim zahtjevima da bi izbjegli ponižavajući vojni poraz. Međutim, taj scenarij se nije dogodio. Slabije države nisu se željele pokoriti srpskim zahtjevima unatoč izrazitoj vojnoj inferiornosti. Slovenija nije željela odustati od Ustavom zajamčenoga prava na osamostaljenje, a Hrvatska i BiH nisu pristale na promjene granica u korist Srbije.

Iz gore navedene analize vidljivo je da teorija nadmoći ne može objasniti izbijanje rata na teritoriju bivše Jugoslavije. Događaji na tom prostoru nisu se odvijali onako

¹⁸ Interesantno je napomenuti da su za vrijeme rata u Jugoslaviji, svjesno ili nesvjesno, slijedili principe teorije nadmoći. Kako navodi Simms (2001.: xi), “britanski državnici i diplomati smatrali su da je snažna Srbija najbolji jamac mira na Balkanu.” Stoga nije čudno da je Velika Britanija bila jedan od najžešćih pobornika embarga na izvoz oružja.

kako su se trebali odvijati sukladno toj teoriji. Nasuprot tomu, kao što će iduće poglavlje pokazati, događaji na prostoru bivše Jugoslavije potvrdili su sve osnovne postavke teorije o ravnoteži snaga kao čimbeniku mira.

Ravnoteža snaga i mirovni sporazum

Nasuprot teoriji nadmoći, teorija ravnoteže tvrdi da vojna nadmoć povećava vjerojatnost rata.¹⁹ Tako Mearsheimer tvrdi (1990.: 19) “neravnoteža moći izaziva rat zato što povećava agresorove šanse za pobjedu na bojištu.” Sukladno tomu, budući da je imala veliku vojnu nadmoć, Srbija je imala velike šanse za pobjedu u ratu. Postavlja se, međutim, logično pitanje, zašto se ostale republike (države) nisu pokorile srpskim zahtjevima, kao što to predviđa teorija nadmoći? Drugim riječima, zašto nisu odustale od neovisnosti, odnosno zašto nisu pristale na promjenu granica u korist Srbije? Teorija ravnoteže još jednom, za razliku od teorije nadmoći, pruža vjerodostojan odgovor. Prema Waltzu (1979.: 118), svaka država “kao svoj minimum postavlja zahtjev za opstankom i očuvanjem teritorija.” Zbog toga, unatoč slabim šansama za uspjeh na bojištu, ni Hrvatska ni BiH nisu željele dopustiti okupaciju svojih teritorija bez vojnog otpora, niti je Slovenija željela odustati od prava na odcjepljenje.

Dodatan argument u prilog teoriji ravnoteže jest i činjenica što je mir na prostoru bivše Jugoslavije uspostavljen onda kad je postignuta relativna ravnoteža snaga. Usto, trajanje rata bilo je obrnuto proporcionalno snazi država koje je Srbija napala. Snažnije republike (države) prije su zaustavile srpsku agresiju i uspostavile mir uz manje žrtava. Sljedeći pregled povijesnih činjenica pokazuje validnost teorije ravnoteže.

JNA je napala Sloveniju 27. lipnja 1991. godine. Međutim, Slovenija nije time bila iznenađena, nego je iznenađena ostala JNA. Kako izvještava *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI, 1992.: 410), JNA se “suočila sa snažnom i odlično organiziranom obranom.” Kao što je već navedeno, Slovenija je bila najbolje naoružana od svih država koje su iskusile srpsku agresiju. Slovenija je sačuvala otprilike 30% vojne opreme TO. Usto, kupila je najpotrebniju vojnu opremu prije nego što je UN uveo embargo. “Od upotrebljavanog oružja, s najveće udaljenosti su transportirani Ambrusti, protuoklopno naoružanje kratkog dometa dizajnirano u Njemačkoj a kupljeno u Singapuru” (SIPRI, 1992.: 409). Dakle, unatoč vojnoj inferiornosti, koja je očita već zbog činjenice što Slovenija nije imala ni jedan tenk niti borbeni avion, ipak je imala na raspolaganju vojnu opremu koja je omogućivala obranu. Usto, Slovenija nema granicu sa Srbijom, a njezine zemljopisne karakteristike – brdski reljef i obilje šuma – omogućivale su povoljne uvjete za otpor. Nije manje važno ni to što je stanovništvo Slovenije bilo visoko motivirano za obranu od srpske agresije.

JNA nije očekivala snažan otpor. Dvije godine prije, kad je JNA intervenirala na Kosovu, kosovsko rukovodstvo opredijelilo se za miroljubiv, gandijevski tip otpora. Mirne su demonstracije lako ugušene. Nakon što su JNA i srpska policija ubile otprilike

¹⁹ Najutjecajniji predstavnici teorije o ravnoteži snaga kao preduvjetu mira su Hans Morgentau, Kenneth Waltz i Quincy Wright.

100 ljudi protesti su prestali (Goldstein, 1999.: 202). JNA je pogrešno očekivala sličan scenarij u Sloveniji.

Sukob u Sloveniji bio je tzv. konflikt niskog intenziteta. Slovenske trupe opkolile su vojarne JNA i prekinule opskrbu jedinica JNA. Budući da je slovenska obrana bila dobro organizirana, te s obzirom na to da su Hrvatska i BiH bile puno važnije za projekt Velike Srbije, prekid vatre proglašen je već nakon pet dana sukoba. Na kraju se JNA povukla iz Slovenije. Kad je srpsko rukovodstvo shvatilo da vojna nadmoć Srbije nije onolika kao što su pretpostavljali, pristalo je na mirovni sporazum. Sama činjenica što je vojna premoć Srbije bila manje izražena u usporedbi sa Slovenijom, nego u usporedbi s Hrvatskom i BiH, pridonijela je brzom prekidu neprijateljstava. Sukob u Sloveniji trajao je najkraće, a broj je žrtava bio puno manji nego u Hrvatskoj i BiH. U Sloveniji je tijekom sukoba poginulo otprilike 100 ljudi (SIPRI, 1992.: 410).²⁰

Nakon prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj nova vlast nije posjedovala gotovo nikakvo vojno naoružanje. Budući da je bilo očito da JNA, pod Miloševićevim vodstvom, namjerava napasti Hrvatsku, hrvatsko rukovodstvo je počelo nabavljati naoružanje iz inozemstva. Najvažnija je bila kupovina kalašnjikova iz Mađarske (SIPRI, 1992.: 408). Prije nego što je uveden embargo, Hrvatska je također kupila ograničen broj protuoklopnog naoružanja kratkoga dometa. Međutim, to nije bilo dovoljno za efektivnu obranu. U prvih nekoliko mjeseci rata, koji je počeo u ljeto 1991., srpske trupe okupirale su 20% teritorija i svakodnevno osvajale nove teritorije (SIPRI, 1992.: 410). Embargo na uvoz oružja nije ni najmanje naškodio Srbiji, ali je umnogome utjecao na loše opremljene hrvatske snage.

U jesen, Hrvatska je vojska promijenila strategiju i počela napadati skladišta i vojarnje JNA na hrvatskom teritoriju. Ta je nova strategija bila vrlo uspješna. “U tim akcijama Hrvatska vojska je zarobila veliku količinu naoružanja – oko 200 tenkova, 150 oklopnih transportera, više od 400 topova kalibra preko 100 mm, sva sa municijom” (Goldstein, 1999.: 234). Poslije toga Srbija je bila spremna za razgovor o prekidu vatre. Sporazum o primirju potpisan je u Sarajevu 3. siječnja 1992. godine. Relativna ravnoteža snaga – koja je nastala kao posljedica ofanzivnih akcija Hrvatske vojske u kojima je zaplijenjena velika količina naoružanja – proizvela je primirje.

Prije izbijanja rata JNA je pokušala spriječiti naoružavanje Hrvatske, ali s polovičnim uspjehom. Međutim, nije samo JNA pokušavala spriječiti naoružavanje Hrvatske. Američki ambasador Zimmermann (1996.: 132) također je oštro kritizirao obrambenu politiku Republike Hrvatske. “Osvrnuo sam se na očigledne napore da se formira Hrvatska vojska i upozorio sam Tuđmana da SAD neće dati nikakvu podršku militarizaciji njegove republike. Demokracija bi bila najbolja garancija sigurnosti Hrvatske, tvrdio sam, jer bi ukinula opasnost koja prijete Hrvatskoj od strane nezadovoljnih Srba.” Tuđman se nije osvrtao na Zimmermannov prijekor. Nasuprot Tuđmanu, Izetbegović, predsjednik Predsjedništva BiH, prihvatio je Zimmermannov savjet i nije ustrojio bosansku armiju prije rata. Zbog toga se, kad je rat počeo, BiH nije mogla braniti. Ubrzo su srpske trupe kontrolirale gotovo 70% teritorija BiH. “Započevši prvim prijelazima preko

²⁰ Prema Mansfieldu i Snyderu (1995.: 227), rat je definiran kao oružani sukob koji uzrokuje najmanje 1.000 žrtava na bojištu. Zbog toga se sukob u Sloveniji ne može okarakterizirati kao rat.

Drine početkom travnja, ofenziva srpskih trupa i trupa bosanskih Srba postigla je većinu svojih teritorijalnih osvajanja u prvih nekoliko mjeseci rata. Izetbegović, za razliku od Tuđmana, nije učinio gotovo ništa na izgrađivanju bosanske vojske” (Zimmermann, 1996.: 200). Srpska je vojska imala veliku nadmoć u odnosu na bosansko-hercegovačku vojsku, a ta nadmoć nije – kao što to predviđa teorija nadmoći – donijela mir. Upravo suprotno, posljedice su bile sljedeće: Podatci koji su dostavljeni od bosansko-hercegovačkih vlasti početkom 1994. navode 140 000 poginulih i nestalih te više od 160.000 ranjenih. Budući da cijele regije nisu bile dostupne, te su brojke nepotpune, tako da je prava brojka vjerojatno otprilike 200 tisuća poginulih. Usto, gotovo dva milijuna ljudi bilo je prisiljeno pobjeći u inozemstvo ili u druge dijelove države. Najveći broj žrtava bili su civili (Cigar, 1995.: 9).

Osim navedenoga, desetci tisuća ljudi držani su u koncentracijskim logorima (Goldstein, 1999.: 243). Kako izvještava Gutman (1993.: 144), u samo jednome od njih, u Omarskoj, ubijeno je više od 4.000 ljudi. Namjerno su razarani kulturni spomenici, groblja, džamije i crkve. Na primjer, srpske trupe razorile su u banjalučkoj regiji 200 od 202 džamije (99%) i 96% katoličkih crkava (Gutman, 1993.: 47). Posljedica srpske politike bila je da su gotovo svi Muslimani i Hrvati bili protjerani s teritorija pod srpskom kontrolom. Možemo zaključiti da srpska vojna nadmoć nije pridonijela samo izbijanju rata, nego i tome da je stupanj nadmoći bio proporcionalan broju žrtava u pojedinim državama koje je Srbija napala. Što je više naoružanja imala napadnuta država to je manje ljudi poginulo prilikom agresije i to je lakše bilo zaključiti mir.

Rat u Hrvatskoj i BiH završio je 1995. godine Daytonskim sporazumom. Način na koji je rat završio još je jedan dokaz u prilog teoriji ravnoteže. Kako navodi vojni stručnjak Norman Cigar (2001.: 219), “glavni uzrok političkog preokreta 1995. godine, koji je doveo do kraja rata, jest uspostava vojne ravnoteže, što je uvjerilo obojicu, Miloševića i Karadžića, da je trošak nastavka rata veći od dobitka, te da nastavak rata može dovesti do nepopravljivog poraza.”

Što je uzrokovalo promjenu odnosa snaga u komparaciji s početkom rata? Najutjecajniji čimbenici bili su sljedeći:

1. Unatoč embargu, Hrvatska i BiH kupile su određenu količinu naoružanja i primile su određenu vojnu pomoć iz inozemstva u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Kako izvještava Holbrooke (1998.: 50), “važan razlog zbog kojeg su bosanski Muslimani uspjeli preživjeti jest činjenica da su dobili značajnu vojnu pomoć od islamskih država, očigledno uključujući Iran.”
2. Ekonomske sankcije koje su Ujedinjeni narodi nametnuli Srbiji i Crnoj Gori znatno su naštetile srpskoj ekonomiji, a te su ekonomske štete smanjile srpsku vojnu nadmoć.
3. Od 1994., na temelju Washingtonskoga i Splitskoga sporazuma, Hrvatska i BiH su postale vojnim saveznicima. Nakon što su ujedinile snage te su dvije države postale manje vojno inferiorne u odnosu na Srbiju.
4. U ljeto 1995. godine NATO je počeo bombardirati srpske vojne ciljeve u BiH. To limitirano uključivanje NATO-a proizvelo je vojnu ravnotežu između Hrvatske i BiH s jedne i još uvijek vojno snažne Srbije s druge strane.

Nakon što je vojna ravnoteža uspostavljena, Srbija je bila voljna prihvatiti mirovni sporazum s Hrvatskom i BiH u Daytonu. Taj je sporazum napokon okončao rat.

Zaključak

U svom najutjecajnijem djelu *Power and Parity* Lemke i Kugler (1996.: 29) tvrde da je rasprava o valjanosti teorije nadmoći došla do svog kraja jer sva empirijska istraživanja pokazuju valjanost te teorije i pogrešnost teorije ravnoteže. Obilje empirijskih testova potvrđuje da paritet daje pretpostavku za rat na globalnoj i regionalnoj razini. Ova knjiga pokazuje da je daljna rasprava besmislena. S empirijskim i logičkim argumentima koji su u njoj izloženi postaje jasno da se teorija o tranziciji moći razvila u širu teoriju o ravnoteži moći kao uzroku rata.

Međutim, analiza u ovom članku pokazuje da je rasprava još uvijek i te kako smisljena. Svi empirijski podatci i logičke analize rata na prostoru bivše Jugoslavije pokazuju validnost klasične teorije ravnoteže, istodobno pokazujući nesposobnost teorije nadmoći da objasni taj rat. Očito je da obje teorije ne mogu biti točne. Svaki argument u prilog teoriji ravnoteže zapravo je argument protiv teorije nadmoći i obratno. Stoga, da zaključimo, sljedeće činjenice o ratu na prostoru bivše Jugoslavije potvrđuju valjanost teorije ravnoteže i negiraju teoriju nadmoći:

1. Promjene u političkom i vojnom ustrojstvu Jugoslavije, koje su se dogodile krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća, rezultirale su snažnom vojnom nadmoći Srbije u odnosu na druge republike. Ta nadmoć nije uzrokovala mir – kao što teorija nadmoći predviđa – nego rat, što je u potpunoj suglasnosti s teorijom ravnoteže. Srbija je potaknula rat želeći iskoristiti vlastitu vojnu nadmoć kako bi ostvarila projekt Velike Srbije.
2. Slovenija, Hrvatska i BiH odlučile su suprotstaviti se Srbiji unatoč činjenici što su, prema predviđanjima vojnih stručnjaka, imale slabe izgleda da će se uspjeti obraniti od vojno umnogome nadmoćnijega suparnika. Ta je činjenica u suprotnosti s teorijom nadmoći prema kojoj se slabija strana neće usuditi vojno suprotstaviti izrazito nadmoćnijem suparniku. Međutim, i ta je činjenica u skladu s teorijom ravnoteže prema kojoj će i najslabiji nastojati vojno braniti vlastiti suverenitet i teritorijalni integritet.
3. Mirovni sporazumi nisu sklapani poslije uspostave vojne nadmoći jedne od zaraćenih strana nego nakon uspostavljanja ravnoteže snaga.
4. Što je neravnoteža snaga bila izrazitija, to je veći bio broj žrtava. Najgora nasilja dogodila su se u BiH 1992. godine kad Bošnjaci nisu imali vojne opreme da bi se obranili od srpskoga pokolja. Nasuprot tome Slovenija, koja je bila najbolje pripremljena za rat, imala je samo nekoliko desetaka žrtava.

Da zaključimo, rat na prostoru bivše Jugoslavije potvrđuje latinsku izreku *si vis pacem para bellum*,²¹ a ta je izreka u skladu s teorijom ravnoteže.

²¹ Ako želiš mir, spremaj se za rat.

Literatura

- Betts, Richard K. (ur.), 2001.: *Conflict after the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, Longman, New York
- Blainey, Geoffrey, 1973.: *The Causes of War*, Macmillan, New York
- Brown, Michael E./ Owen, R. Cote, Jr./ Lynn-Jones, Sean M./ Miller, Steven E., 1999.: *Theories of War and Peace*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Cigar, Norman, 1995.: *Genocide in Bosnia: The Policy of Ethnic Cleansing*, College Station, Texas A&M University Press
- Cigar, Norman, 2001.: Serb War Effort and Termination of the War, u: Magaš, Branka/ Žanić, Ivo (ur.), 2001.: *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Frank Cass, London: 200-35
- Cohen, Philip J., 1996.: Ending the War and Securing Peace in former Yugoslavia, u: Meštrović, Stjepan G. (ur.), *Genocide after Emotion: The Postemotional Balkan War*, Routledge, London/New York: 31-50
- Čović, Bože (ur.), 1991.: *Izvori velikosrpske agresije*, August Cesarec, Zagreb
- David, Steven R., 1997.: Internal War: Causes and Cures, *World Politics*, (49): 552-76
- Garnham, David, 1976.: Power Parity and Lethal International Violence, 1969-1973. *Journal of Conflict Resolution*, (20) 3: 379-94
- Geller, Daniel S./ Singer, David J., 1998.: *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge
- Gilpin, Robert, 1981.: *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge
- Goldstein, Ivo, 1999.: *Croatia: A History*, C. Hurst & Co, London
- Gutman, Roy, 1993.: *A Witness to Genocide*, Macmillan Publishing Company, New York
- Holbrooke, Richard, 1998.: *To End a War*, Random House, New York
- Huntington, Samuel P., 1996.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York
- Kadijević, Veljko, 1993.: *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Politika, Beograd
- Keohane, Robert O., 1984.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, N.J.
- Kim, Woosang, 1991.: Alliance Transition and Great Power War, *American Journal of Political Science*, (35): 33-50
- Kugler, Jacek/ Lemke, Douglas (ur.), 1996.: *Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, Ann Arbor
- Lemke, Douglas, 1996.: Small States and War: An Expansion of Power Transition Theory, u: Kugler, Jacek/ Lemke, Douglas (ur.), *Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, Ann Arbor: 77-92
- Lemke, Douglas/ Kugler, Jacek, 1996.: The Evolution of the Power Transition Perspective, u: Kugler, Jacek/ Lemke, Douglas (ur.), *Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, Ann Arbor: 3-34

- Lemke, Douglas/ Werner, Suzanne, 1996.: Power Parity, Commitment to Change and War, *International Studies Quarterly*, 40: 235-260
- Licklider, Roy (ur.), 1993.: *Stopping the Killing: How Civil Wars End*, New York University Press, New York
- Lijphart, Arend, 1992.: Democratization and Constitutional Choice in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland 1989-91, *Journal of Theoretical Politics*, (4) 2: 207-223
- Magaš, Branka, 1993.: *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92*, Verso, London, New York
- Magaš, Branka/ Žanić, Ivo (ur.), 2001.: *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Frank Cass, London
- Mansfield, Edward D./ Snyder, Jack, 1995.: Democratization and the Danger of War, u: Brown, Michael E./ Owen, R. Cote, Jr./ Lynn-Jones, Sean M./ Miller, Steven E. (ur.), 1999.: *Theories of War and Peace*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts: 221-256
- Mearsheimer, John J., 1990.: Why We Will Soon Miss the Cold War, u: Betts, Richard K. (ur.), 2001.: *Conflict after the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, Longman, New York: 17-32
- Mesić, Stjepan, 1994.: *Kako je srušena Jugoslavija*, Mislavpress, Zagreb
- Mandel, Robert. 1980.: Roots of the Modern Interstate Border Dispute, *Journal of Conflict Resolution*, (24): 427-454
- Meštrović, Stjepan G. (ur.), 1996.: *Genocide after Emotion: The Postemotional Balkan War*, Routledge, London/New York
- Mihalka, Michael, 1976.: Hostilities in the European State System, *Peace Science Society Papers*, (26): 100-116
- Moul, William B., 1988.: Balance of Power and the Escalation Serious Disputes Among European Great Powers, 1815-1939, *American Journal of Political Science*, (32): 241-275
- Nohlen, Dieter/ Kasapović, Mirjana, 1996.: *Wahlsysteme und Systemwechsel in Osteuropa*, Leske und Budrich, Opladen
- Organski, A. F. K., 1968.: *World Politics*, Alfred A. Knopf, New York
- Organski, A. F. K./ Tammen, Ronald, 1996.: The New Open Door Policy: U.S. Strategy in the Post-Cold War Era, u: Kugler, Jacek/ Lemke, Douglas (ur.), *Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, Ann Arbor: 31-46
- Rasler, Karen/ Thompson, William R., 1994.: *Transition and Global Struggle*, University of Kentucky Press, Lexington
- Ruggie, John Gerard, 1996.: *Winning the Peace: America and World Order in the New Era*, Columbia University Press, New York
- Simms, Brendan, 2001.: *Unfinest Hour: Britain and Destruction of Bosnia*, The Penguin Press, Allen Lane
- Siverson, Randolph M./ Tennefoss, Michael R., 1984.: Power, Alliance, and the Escalation of International Conflict, 1815-1965, *The American Political Science Review*, 78: 1057-69
- Stambolić, Ivan, 1987.: *Rasprave o SR Srbiji*, Globus, Zagreb

- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 1992.: *Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament*, Oxford University Press, Oxford
- Špegelj, Martin, 2001.: The First Phase, 1990-1992: The YPA Prepares for Aggression and Croatia for Defence, u: Magaš, Branka/ Žanić, Ivo (ur.), *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Frank Cass, London: 14-40
- Tus, Anton, 2001.: The War in Slovenia and Croatia up to the Sarajevo Ceasefire, u: Magaš, Branka/ Žanić, Ivo (ur.), *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Frank Cass, London: 41-66
- Vasquez, John A., 1996.: When Are Power Transitions Dangerous? An Appraisal and Reformulation of Power Transition Theory, u: Kugler, Jacek/ Lemke, Douglas (ur.), *Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, Ann Arbor: 35-56
- Waltz, Kenneth N., 1979.: *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York
- Weede, Erich, 1976.: Overwhelming Preponderance as a Pacifying Condition Among Contiguous Asian Dyads, 1950-1969, *Journal of Conflict Resolution*, (30) 3: 395-411
- Woodward, Susan L., 1995.: *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, The Brookings Institution, Washington D. C.
- Wright, Quincy, 1964.: *A Study of War*, The University of Chicago Press, Chicago
- Zimmermann, Warren, 1996.: *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers – America's Last Ambassador Tells What Happened and Why*, Times Books, New York

Miljenko Antić

*POWER PREPONDERANCE THEORY AND THE WAR ON THE
TERRITORY OF FORMER YUGOSLAVIA (1991-1995)*

Summary

This article investigates which one of two competing theories – balance of power theory or power preponderance theory – better explains war on the territory of former Yugoslavia. The main finding is that military preponderance in favour of Serbia fostered aggression of this state on Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina. Furthermore, relative balance of power, which was established in 1995, was the main reason for the termination of hostilities and for the Dayton peace agreement. Consequently, this article concludes that case study of the war on the territory of former Yugoslavia is an additional argument in favour of classical balance of power theory and that power preponderance theory cannot explain neither outbreak nor ending of this war. This article also challenges previous interpretations of war in former Yugoslavia, which claimed that this war was a civil war based on ethnic hatred. In contrast, this article argues that conflict on the territory of former Yugoslavia was primarily an interstate war based on rational calculations of main actors.

Key words: balance of power, power preponderance, civil war, interstate war, Yugoslavia

Mailing address: Građevinski fakultet, Andrije Kačića-Miošića 26, HR 10 000
Zagreb. *E-mail:* antic@grad.hr